

วิชาสังคมศึกษา : ศาสตร์แห่งการบูรณาการ SOCIAL STUDIES : Science of INTERGRATION

*ไชตรัศมี จันทน์สุคนธ์

บทคัดย่อ

สังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีการบูรณาการเนื้อหาแบบสหวิทยาการอยู่แล้วโดยธรรมชาติ เนื่องจากมีเนื้อหาที่ครอบคลุมศาสตร์ในสาขาวิชาต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง อาทิ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ คณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เป็นต้น โดยผ่านการใช้แหล่งข้อมูลในการจัดรูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนและการเรียนรู้ที่หลากหลาย การเรียนการสอนในกลุ่มวิชาสังคมศึกษาสามารถบูรณาการได้ทั้งในส่วนของเนื้อหาจากศาสตร์ต่าง ๆ ประสบการณ์จากชีวิตจริง ทั้งที่ต่างเวลา ต่างพื้นที่ ต่างสังคม ต่างวัฒนธรรม ที่สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้จากอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มของอนาคต ทั้งยังสามารถบูรณาการด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการใช้สื่อหรือนวัตกรรมการเรียนการสอนได้อย่างไร้ขีดจำกัด วิชาสังคมศึกษายังสามารถบูรณาการข้ามหลักสูตรได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ ศิลปะศึกษา และอื่น ๆ ที่จะช่วยสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตให้แก่ผู้เรียน พัฒนาเจตคติและมีพฤติกรรมที่ดีต่อตนเองและสังคม ซึ่งหากครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาเป็นผู้มีความรู้ กระจ่างหรือรสนิยม และพัฒนาตนเองในด้านการสอนอยู่เสมอก็จะยิ่งช่วยเพิ่มพูนบทบาทความสำคัญของครูสอนสังคมและช่วยต่อยอดถึงลักษณะเด่นของวิชาสังคมศึกษาในด้านของความเป็น ศาสตร์แห่งการบูรณาการอย่างแท้จริง

* อาจารย์ประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน

Abstract

As social studies , by its nature , associates with all other subject matters, it can be considered an integrated subject , It covers social science, humanity, mathematics , general science , etc. By using information resources , social studies can be integrated freely in both the contents and the instructional activities. It connects itself to such subject as Thai , Foreign languages and art leading to the promotion of self experience to the learners and the development of self experience to the learners and the development of good attitude towards the society. If the social studies teacher are in the habit of knowledge seeking and enthusiastic for teaching development , They can promote their important role and stress on the prominent part of the subject as the science of real integration.

บทนำ

การเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integration) จัดว่าเป็นนวัตกรรมการเรียนการสอนอย่างหนึ่งที่ช่วยแก้ปัญหาในสาระการเรียนรู้ที่เปี่ยมไปด้วยข้อมูลความรู้จำนวนมาก และมีลักษณะของการเรียนการสอนที่แยกเป็นส่วน ๆ เป็นเรื่อง ๆ ในขณะที่เวลาเรียนมีค่อนข้างจำกัดหรือไม่เพียงพอ ลักษณะดังกล่าวนี้จะเห็นได้ชัดเจนในวิชาสังคมศึกษา ที่ปัจจุบันเรียกว่า กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งมีลักษณะธรรมชาติขอบเขตของวิชาที่กว้างขวาง อาจเรียกได้ว่า มหาศาล ก็ไม่เกินจริงไปเลย เพราะครอบคลุมศาสตร์ในหลายแขนงสาขา ไม่ว่าจะเป็น สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ซึ่งหากลองลึกในรายละเอียดของหัวข้อเนื้อหาวิชาในระดับโรงเรียน ก็จะมีพบว่า มีเนื้อหาสาระการเรียนอย่างมากมายทั้งภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม หน้าที่พลเมือง และกฎหมายอีกทั้งเนื้อหาสาระก็ยิ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์เชื่อมโยงได้กับวิชาต่างสาขาอื่น ๆ อยู่มากพอสมควร

ด้วย จึงอาจจัดได้ว่า กลุ่มวิชาสังคมศึกษาเป็นศาสตร์แห่งการบูรณาการอยู่แล้วในตัวอย่างแท้จริง จึงเหมาะอย่างยิ่งต่อการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีบูรณาการเนื้อหาในกลุ่มวิชาสังคมด้วยกันเองและบูรณาการกับสาขาวิชาอื่นต่าง ๆ ร่วมกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรือใช้นวัตกรรมแบบอื่น ๆ ได้ตามความเหมาะสม เพื่อช่วยลดความซับซ้อนของเนื้อหาสาระ และประหยัดเวลาในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้และการเรียนการสอนรายคาบของครู ทำให้เกิดความรู้แบบองค์รวมที่สมบูรณ์ให้แก่ผู้เรียน ทั้งยังเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามสภาพจริงของชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการให้มีการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการความรู้และทักษะต่าง ๆ ตามสภาพจริงในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 อีกด้วย

บทความนี้จึงมุ่งเน้นไปที่การนำเสนอให้เห็นถึงลักษณะ และความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาในแง่มุมของสถานะแห่งความเป็นศาสตร์ที่สามารถบูรณาการข้ามสาขาของสหวิชาในแขนงต่าง ๆ โดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นการประโยชน์ และเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนไม่มากนักน้อยให้กับผู้ที่อยู่ในแวดวงการศึกษาทุกฝ่ายทุกระดับ ตลอดจนผู้ที่ให้ความสนใจโดยทั่วไป

บูรณาการ : ความหมายและความสำคัญ

กล่าวกันว่า แนวความคิดเกี่ยวกับบูรณาการนี้มีรากฐานมาจากแนวคิดของ จอห์น ล็อค นักปรัชญาชาวอังกฤษ ที่กล่าวว่า เด็กไม่มีเวลาและกำลังที่จะเรียนรู้ได้หมด จึงทำให้เด็กสนใจแต่สิ่งที่ตนสนใจที่สุด และที่เด็กจะต้องได้ใช้บ่อยในสภาพชีวิตจริง (อรรถวธรรณ นิยะโต.2536:11) นักการศึกษาทั้งชาวไทยและชาวตะวันตกบางส่วนต่างให้นิยามความหมายของบูรณาการไว้ อาทิ กู๊ด (Good. 1973:308) กล่าวว่าหมายถึง กระบวนการหรือการปฏิบัติในการที่รวบรวมรายวิชาต่าง ๆ ที่แตกต่างกันเข้าด้วยกัน แล้วนำมารายงานผลหรือแสดงออกมาในเชิงกิจกรรมหรือโครงการเดียวกัน ท่านพระธรรมปิฎก (2540:30) ก็ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า บูรณาการเป็นการทำให้หน่วยย่อยทั้งหลายที่สัมพันธ์อิงอาศัยซึ่งกันและกัน เข้ามาร่วมทำหน้าที่ประสานกลมกลืน เป็นองค์รวมหนึ่งเดียว ที่มีความหมายครบถ้วน

สมบูรณ์ในตัว หรือการอธิบายของ เอกกรินทร์ สีมหาศาล (2545:391) ที่กล่าวว่า การสอนแบบบูรณาการ หมายถึง การสอนที่เชื่อมโยงประสบการณ์การเรียนรู้โดยการผสมผสานเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ในสาขาวิชาเดียวกันหรือต่างสาขากันก็ได้โดยมีวิชาใดวิชาหนึ่งเป็นแกนและวิชาอื่นที่นำมาเสริม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างสมบูรณ์ และเกิดประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งทัศนะของอุดม เขยกิจวงศ์ (2545:46) ที่อธิบายว่า การเรียนการสอนแบบบูรณาการ หมายถึง การเชื่อมโยงของเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกันในการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนเข้ากับชีวิตจริง และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ และการนำเสนอของ สิริพัชร์ เจษฎาวิโรจน์ (2546:16) ที่ได้กล่าวไว้ว่าการสอนแบบบูรณาการ หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้วิธีการสอนหลายวิธี จัดกิจกรรมต่าง ๆ ในการสอนเนื้อหาสาระที่เชื่อมโยงกัน ตลอดจนมีการฝึกทักษะต่าง ๆ ที่หลากหลาย

จากแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับความหมายของบูรณาการนี้เอง สรุปได้ว่า การสอนด้วยการใช้วิธีการแบบบูรณาการ เป็นการผสมผสานเชื่อมโยงความรู้ในกลุ่มสาขาเดียวกันหรือต่างสาขากัน ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เนื้อหาต่าง ๆ ในลักษณะองค์รวม ผู้เรียนจะได้คิด แก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน สามารถนำไปใช้ได้กับชีวิตประจำวันซึ่งสอดคล้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน

บูรณาการ มีความสำคัญต่อกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างไรและเพียงใดนั้นได้ถูกสะท้อนจากมุมมองแนวคิดของนักการศึกษาที่น่าสนใจบางท่าน เช่น สิริพัชร์ เจษฎาวิโรจน์ (2546:13-14) ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบูรณาการไว้ สรุปได้ดังนี้ บูรณาการช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้ทุกสาขาวิชา ความคิดต่าง ๆ ทักษะเจตคติ ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจในลักษณะองค์รวมลึกซึ้ง บรรยายการศึกษาเรียนรู้จะผ่านคนหลายไม่รู้สีกดดัน เชื้อต่อการเรียนรู้ทั้งสมองซีกซ้ายและซีกขวา ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ทั้งในด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัยและจิตพิสัย สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง ช่วยตอบสนองต่อรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างของนักเรียนแต่ละคน ช่วย

พัฒนาในด้านสุนทรีย์และความดีงาม ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกและความคิดที่ดี ผู้เรียนจะเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิชา และสามารถนำความรู้จากการเรียนรู้ในส่วนหนึ่งไปช่วยทำให้การเรียนรู้ในส่วนอื่น ๆ ดีขึ้นด้วย หรือแนวคิดของ อุดม เขยกิจวงศ์ (2545:51-52) ที่กล่าวถึงจุดเด่นของการบูรณาการไว้ สรุปได้ว่า บูรณาการจะขจัดความซับซ้อนของเนื้อหาต่าง ๆ ในหลักสูตร สนองความสามารถของผู้เรียนในการแสดงออกและอารมณ์ ช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวิชา เนื้อหาและกระบวนการที่เรียนในวิชาหนึ่งอาจช่วยให้เข้าใจวิชาอื่นได้ดี ช่วยเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนเข้ากับชีวิตจริง ทำให้เข้าใจว่าสิ่งที่เรียนมีประโยชน์หรือนำไปใช้จริงได้ ในขณะที่ลาร์ดิซาลบอและคนอื่น ๆ (Lardizabal and other.1970:141) กล่าวว่า การเรียนแบบบูรณาการช่วยให้นักเรียนสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ยังผลให้เกิดการพัฒนาด้านบุคลิกภาพในด้านต่าง ๆ นักเรียนสามารถปรับตัวและตอบสนองต่อทุกสถานการณ์ การสอนจะให้ความสำคัญกับครูและนักเรียนเท่าเทียมกัน การทำกิจกรรมมีการทำงานร่วมกันอย่างเป็น ดั่งนั้นเราจึงอาจสรุปได้ว่า การบูรณาการเป็นวิธีการสอนที่เป็นการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันจากหลากหลายสาขาวิชา ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะกระบวนการเรียนรู้แบบต่าง ๆ ผู้เรียนจึงได้รับการส่งเสริมความสามารถที่ผู้เรียนแต่ละคนมีแตกต่างกันไป โดยผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ได้อย่างหลากหลายและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิต

เราจะมามีวิธีบูรณาการกันอย่างไรได้บ้าง

เกี่ยวกับรูปแบบวิธีการหรือประเภทของการบูรณาการนี้ ได้มีนักการศึกษาอธิบายจัดแบ่งประเภทของรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการไว้มากมายหลายแห่ง อาทิ วัฒนภาพ ระวังบุทช์ (2545:50) ที่ได้แบ่งไว้เป็น 2 ลักษณะ คือ บูรณาการแบบสหวิทยาการ โดยกำหนดหัวข้อ (Theme) ขึ้นมาแล้วนำความรู้จากวิชาต่าง ๆ มาเชื่อมโยงให้สัมพันธ์กับหัวเรื่อนั้น และบูรณาการเชิงวิธีการ คือ การผสมผสานวิธีการเรียนการสอนแบบต่าง ๆ โดยใช้สื่อผสม และใช้วิธีการประสมให้มากที่สุด หรือการแบ่งของ อุดม เขยกิจวงศ์ (2545:48) ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 รูปแบบ กล่าวคือ แบบสอดแทรก (สอดแทรกเนื้อหาโดย

ผู้สอนคนเดียว) แบบคู่ขนาน (ครูผู้สอน 2 คนขึ้นไป) แบบสหวิทยาการ และแบบเป็นคณะหรือข้ามวิชาซึ่งก็สอดคล้องกับการแบ่งรูปแบบบูรณาการของ เอกกรินทร์ สีมหาศาล (2546:392-396) โดยได้เพิ่มเติมในส่วนของการบูรณาการการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับประสบการณ์จริงของชีวิตไว้ด้วย และยังสอดคล้องกับการจัดแบ่งโดย กรมวิชาการ (2545:21-22) ซึ่งได้เสริมด้วยการนำเสนอรูปแบบการบูรณาการแบบโครงการ กล่าวคือ ผู้สอนสามารถจัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการเป็นโครงการ โดยผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันสร้างโครงการขึ้น โดยใช้เวลาเรียนต่อเนื่องกันหลายชั่วโมง ด้วยการนำเอาชั่วโมงของรายวิชาต่าง ๆ ที่ผู้สอนเคยสอนแยกกันนั้นมารวมเป็นเรื่องเดียวกัน มีเป้าหมายเดียวกัน ในลักษณะการสอนเป็นทีม เรียนเป็นทีม ในกรณีที่ต้องเน้นทักษะบางเรื่องเป็นพิเศษ ผู้สอนสามารถแยกกันสอนได้ ยังมีการจัดแบ่งรูปแบบของบูรณาการที่ค่อนข้างเจาะลึกลงไปในเรื่องละเอียดของ สิริพัทธ์ เจริญโรจน์ (2546:31-33) ที่สรุปได้ คือบูรณาการเชิงเนื้อหาสาระ โดยเนื้อหาสาระที่นำมาหลอมรวมกันจะมีลักษณะคล้ายกัน สัมพันธ์กัน หรือต่อเนื่องกันแล้วเชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกัน บูรณาการเชิงวิธีการ โดยผสมผสานการสอนแบบต่าง ๆ ใช้วิธีสอนหลาย ๆ วิธี ใช้สื่อผสม และกิจกรรมที่หลากหลาย บูรณาการความรู้กับกระบวนการเรียนรู้ นักเรียนต้องแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอย่างมีขั้นตอน บูรณาการความรู้ ความคิดกับคุณธรรมเข้าด้วยกัน โดยการสอดแทรกคุณธรรมเข้าไปโดยที่นักเรียนไม่รู้ตัว บูรณาการความรู้กับการปฏิบัติ คือสอนด้วยและให้ลงมือปฏิบัติด้วยควบคู่กันไป การบูรณาการความรู้ในโรงเรียนกับชีวิตจริงของนักเรียน โดยเชื่อมโยงให้สัมพันธ์กับชีวิตจริงของนักเรียน ช่วยในการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพชีวิต เห็นคุณค่า ความหมายของสิ่งที่เรียน เป็นแรงจูงใจในการเรียนรู้สิ่งอื่น ๆ ด้วย

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น ไม่ว่าจะแบ่งออกได้เป็นแบบใดก็ตามก็ยังมีลักษณะร่วมกันหลายประการ อาจแตกต่างกันบ้างในเรื่องรายละเอียด ซึ่งโดยรวมแล้วอาจสรุปประเภทหรือรูปแบบวิธีการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการได้เป็น 2 รูปแบบใหญ่ ๆ ดังนี้

1. การบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary)

เอกกรินทร์ สีมหาศาล (2546:392) อธิบายได้ อธิบายถึง การบูรณาการแบบสหวิทยาการไว้ค่อนข้างละเอียดและน่าสนใจ กล่าวคือ เป็นการบูรณาการในเนื้อหาและกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่นำมาเชื่อมโยงจัดการเรียนการสอนให้เป็นเรื่องเดียวกัน โดยกำหนดให้กลุ่มสาระการเรียนรู้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นหลัก และนำกลุ่มสาระอื่นมาบูรณาการ ผู้สอนวางโครงการร่วมกันและกำหนดหัวเรื่อง (Topic) แนวคิด (Theme) หรือข้อปัญหาที่น่าสนใจร่วมกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาและหาวิธีแก้ไขโดยใช้เนื้อหาความรู้จากวิชาต่าง ๆ ที่เรียนมาแล้วในหลักสูตรประกอบภาควิเคราะห์และอธิบายปัญหา ผู้สอนแต่ละวิชาจะต้องเขียนแผนการสอนในส่วนเนื้อหาวิชาที่ตนรับผิดชอบ แต่จะกำหนดโครงการให้นักเรียนลงมือปฏิบัติร่วมกันเพียงโครงการเดียว เพื่อลดความซับซ้อนของการปฏิบัติงานในแต่ละวิชาแต่ละจุดประสงค์การเรียนรู้ ผู้เรียนจะดำเนินการเลือกกลุ่มตามความสนใจและลงมือวางแผนการเรียนรู้ กำหนดตารางเวลา พบกลุ่มและผู้สอน ลงมือปฏิบัติตามตารางและโครงการจนเสร็จสิ้น จึงนำเสนอผลการเรียนรู้ ปรับปรุงผลงานให้สมบูรณ์ จัดเป็นวิธีสอนแบบ Learner Independence หรือ Self - directed

2. การบูรณาการเชิงวิธีการ

สิริพัทธ์ เจริญโรจน์ (2546:31) อธิบายไว้ว่า การบูรณาการเชิงวิธีการ เป็นการผสมผสานการสอนแบบต่าง ๆ เข้าในการสอน โดยจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้การสอนหลาย ๆ วิธี ใช้สื่อการเรียนการสอนแบบสื่อผสม ใช้เทคนิคการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อให้ให้นักเรียนมีโอกาสได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติอย่างสัมพันธ์กันให้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการสอนที่นำเอาความรู้เชื่อมโยงสู่การปฏิบัติ คือทั้งสอนและขณะเดียวกันก็ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติควบคู่ไปด้วย

รูปแบบวิธีการบูรณาการต่าง ๆ ข้างต้นนี้ ยังสามารถใช้ได้แม้ในกลุ่มเนื้อหาวิชาเดียวกันอีกด้วย

จากที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่า รูปแบบการจัดกิจกรรมบูรณาการการเรียนการสอนมีด้วยกันหลากหลาย แต่ละรูปแบบต่างมีลักษณะเฉพาะของตนเอง อยู่ที่ผู้สอนจะ

เลือกใช้ให้เข้ากับเนื้อหาสาระ สถานการณ์ และจุดมุ่งหมายของการสอน ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วเชื่อว่าครูผู้สอนได้มีการบูรณาการในสิ่งที่สอนอยู่แล้วตลอดเวลา เพียงแต่ที่ผ่านมามองไม่ได้สังเกตหรือแยกแยะจัดระบบให้เห็นเป็นวิธีการที่ชัดเจนลงไปเท่านั้นเอง และแม้ในเนื้อหาของกลุ่มวิชาเดียวกันก็สามารถบูรณาการด้วยวิธีต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นได้

สังคมศึกษา : ศาสตร์แห่งบูรณาการ

ลักษณะของวิชาสังคมศึกษาโดยทั่วไปแล้วนั้น ธรรมชาติของวิชาในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จะมีความหลากหลาย ครอบคลุมเนื้อหาสาระกว้างใหญ่และมีลักษณะของการบูรณาการอยู่แล้วในตัวเอง อย่างที่นักการศึกษาบางท่าน อาทิ รัชนิกร ทองสุขดี (2544 :73-74) ได้สะท้อนมุมมองเกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษาไว้ว่า วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวและเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม เนื้อหาวิชานี้มีลักษณะบูรณาการอย่างมีระบบจากศาสตร์ต่าง ๆ ทางสังคมศาสตร์ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ดังนั้นลักษณะการสอนควรมีรูปแบบที่หลากหลาย และถ้าเปรียบเทียบกับวิชาสังคมศึกษาก็เหมือนหนึ่งวงดนตรีออเคสตราทั้งวง ในการแสดงดนตรีเพลงใดเพลงหนึ่ง (เนื้อหาวิชาที่สอน) ในเวลาหนึ่งเครื่องดนตรีชิ้นหนึ่ง (เช่น เนื้อหาทางประวัติศาสตร์) อาจได้แสดงเป็นตัวเอกโดยมีเครื่องดนตรีชิ้นอื่นเป็นตัวสนับสนุน (เนื้อหาภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และคณิตศาสตร์) อีกช่วงเวลาหนึ่งเครื่องดนตรีหลายชิ้นต้องเล่นด้วยกันในปริมาณที่เท่ากัน ดังนั้นครูสังคมศึกษาในฐานะผู้ควบคุมวง ต้องมีความรู้เกี่ยวกับเนื้อเพลงนั้น ต้องรู้ว่าเมื่อไหร่จะใช้เครื่องดนตรีชิ้นไหนเพื่อการบรรเลงเพลงที่ไพเราะ เหมาะสมและเป็นที่ต้องการของผู้ฟัง (ผู้เรียน) ที่หลากหลาย

จากแนวคิดดังกล่าว ทำให้สรุปได้ว่า ธรรมชาติที่สำคัญยิ่งของกลุ่มวิชาสังคมศึกษา เห็นได้ชัดเจนอยู่ 3 กรณี คือ 1) เป็นวิชาที่มีเนื้อหาสาระกว้างใหญ่ครอบคลุมศาสตร์ในหลายแขนงสาขาวิชา ทั้งในกลุ่มวิชาสังคมศึกษาด้วยกัน และกับศาสตร์ต่างสาขาวิชา 2) เป็นวิชาที่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเนื้อหาองค์ความรู้ให้ทันสมัยทันเหตุการณ์ (การ up date ข้อมูล) อยู่เสมอตลอดเวลา และ

3) เป็นวิชาที่บูรณาการโดยธรรมชาติระหว่างศาสตร์ต่างสาขาวิชาอย่างกว้างขวาง เนื่องจากกลุ่มวิชาสังคมศึกษามีเนื้อหาที่ครอบคลุมกว้างขวางแทบจะไร้ขอบเขต ดังที่มีผู้สนับสนุนแนวคิดนี้ไว้ว่า วิชาสังคมมีเนื้อหาที่ครอบคลุมกว้างขวางโดยผ่านการใช้แหล่งข้อมูลในการสอนและกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งในด้านเนื้อหาหรือแม้แต่การบูรณาการข้ามเวลาและพื้นที่เพื่อสร้างความเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์ในอดีตและมองต่อไปในอนาคต ทั้งเขตชุมชนตนเอง ต่างชุมชน ต่างวัฒนธรรม และภายในโลกเดียวกัน (รัชนิกร ทองสุขดี.2544:77)

เมื่อลักษณะทางธรรมชาติของวิชาสังคมเป็นเช่นที่กล่าวมา บทบาทของครูผู้สอนสังคมศึกษาจึงมีความสำคัญยิ่งไม่แพ้กัน รัชนิกร ทองสุขดี (2544:75-80) ได้นำเสนอหลักการสอนและการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาไว้สรุปได้ดังนี้

1. ครูควรเอาใจใส่ในการเลือกสรรเนื้อหาเพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเฉพาะเนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงกัน เพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างมีคุณค่า เพื่อการเป็นเมืองดีมีศักยภาพ สามารถประยุกต์ใช้ได้กับชีวิตจริง

2. ครูผู้สอน สอนด้วยวิธีบูรณาการ เนื้อหาวิชาสังคมศึกษาที่หลากหลาย กว้างขวาง ครอบคลุมองค์ความรู้ยิ่งใหญ่ให้นำมาบูรณาการในกลุ่มวิชาเดียวกัน และต่างสาขาวิชาโดยใช้สื่อเทคโนโลยี และแหล่งข้อมูลในการสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย เนื้อหาจากศาสตร์ต่าง ๆ รวมถึงตัวอย่างจากชุมชนและประสบการณ์ของผู้เรียนที่นำมาบูรณาการเข้าด้วยกันนั้นควรเป็นเนื้อหาที่ส่งเสริมความเข้าใจทางสังคมและความเป็นพลเมือง นำไปสู่การปฏิบัติตามสภาพจริง

3. ครูสอนสังคมควรให้ความสำคัญการสอนสังคมที่อยู่บนฐานค่านิยม หัวข้อเนื้อหาการเรียนการสอนควรเป็นประเด็นที่ได้รับการเลือกสรรโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเด็นที่เป็นที่กังวลหรือข้อขัดแย้งอยู่ในสังคม โดยครูกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณและตัดสินใจเกี่ยวกับประเด็นทางสังคมโดยใช้ฐานของค่านิยมเป็นเกณฑ์ ครูสังคมที่ดีที่สุดจะพัฒนาความตระหนักของค่านิยมของตนเองและพัฒนาวิธีการที่จะใช้ค่านิยมนี้มาใช้ในการเลือกสรร

เนื้อหา สื่อ คำถาม กิจกรรม วิธีการวัดและประเมินผล ในขณะเดียวกันครูผู้สอนควรทำให้ผู้เรียนมั่นใจและตระหนักในเรื่องค่านิยม ความซับซ้อนและปัญหาในประเด็นที่ศึกษาอยู่ ครูผู้สอนควรชี้แนวทางเมื่อผู้เรียนเผชิญหน้ากับค่านิยมบางอย่างที่ยากต่อการตัดสินใจระหว่างความเชื่อของตนเองหรือครอบครัวยุคกับค่านิยมในสังคม

4. ครูสอนสังคมควรมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน ในขณะที่สอนครูไม่ควรบรรยายเนื้อหา หรือบอกจุด แต่ครูควรเตรียมกิจกรรมที่ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมลงมือทำกิจกรรมนั้น ๆ ไม่ว่าจะทำงานเดี่ยว คู่ หรือกลุ่ม โดยมีครูคอยชี้แนะอยู่ตลอดเวลา การเรียนการสอนลักษณะนี้ครูและนักเรียนจะผลัดกันมีบทบาทที่โดดเด่น

ยังมีแนวคิดของ ดันย ไซโยธา (2543:122) ที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการบูรณาการเนื้อหาการเรียนของครูสอนสังคมศึกษาไว้ในเรื่องสมรรถภาพของครูสอนประวัติศาสตร์ ดังนี้ ครูสอนวิชาประวัติศาสตร์จะต้องมีการเตรียมตัวทั้งวิชาประวัติศาสตร์และวิชาการศึกษา ให้มีความรู้กว้างขวางลึกซึ้งและความรู้ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ เช่น ภูมิศาสตร์ สังคมศาสตร์ อื่น ๆ รู้จักวิธีสอนหลายแบบ นอกจากนี้ วลัย พานิช (2543:2) ยังได้กล่าวถึงสมรรถภาพของครูสังคมศึกษาที่สอนวิชาประวัติศาสตร์ไว้ว่า ครูสอนประวัติศาสตร์ควรมีความรู้กว้างที่เป็นสหสาขาวิชา ไม่ว่าจะเป็นศิลปวัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมืองการปกครอง เพื่อจะได้นำความรู้มาเสริมประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนได้รอบด้านหรือในทฤษฎีของ วันเพ็ญ วรรณโกมล (2542:125-127) ที่ได้เสนอแนวปฏิบัติในการสอนประวัติศาสตร์ ไว้ในเชิงบูรณาการด้วยบางส่วน กล่าวคือ สอนเพื่อให้เกิดความคิดรวบยอดและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน สอนให้สัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการบูรณาการในเนื้อหาและโดยกิจกรรม เช่น ประวัติศาสตร์ประเทศในกลุ่มเอเชียอาคเนย์ต้องสอน

- เนื้อหาภูมิศาสตร์ ที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากร

- เนื้อหาประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาถึงปัจจุบัน การเมืองการปกครอง

- เนื้อหาเศรษฐศาสตร์ เศรษฐกิจ อาชีพ ฯลฯ

นอกจากนี้ ทศนะของ ทศนัย ไกรทอง (2545:6-50-51) ที่แสดงไว้เกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของวิชาประวัติศาสตร์ไว้หลายประการ ซึ่งมีบางประการสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความเป็นบูรณาการโดยธรรมชาติของวิชานี้ สรุปได้ดังนี้

1. วิชาประวัติศาสตร์เป็นการบันทึกประสบการณ์ทุกด้านของมนุษย์ในแต่ละยุคแต่ละสมัย แม้แต่เหตุการณ์ปัจจุบันที่เพิ่งเสร็จสิ้นไปก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิชาประวัติศาสตร์ การที่กล่าวว่า ประวัติศาสตร์เป็นการบันทึกประสบการณ์ทุกด้านของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย นั้นย่อมนำมาซึ่งการได้ข้อมูลที่ค่อนข้างกว้าง

ขวาง ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับหลาย ๆ เรื่อง หรือเรื่องใดโดยเฉพาะ อาจจะมีทั้งสภาพการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ศิลปะ การประดิษฐ์คิดค้น ภูมิปัญญา วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ (ดินฟ้าอากาศ หรือการเกษตร) สิ่งแวดล้อม การแพทย์โรคนภัยไข้เจ็บ การติดต่อสื่อสาร การทูต การต่างประเทศ สงคราม การค้า การทำมาหากิน การประกอบอาชีพ สภาพการดำรงชีพ การใช้ชีวิตประจำวันโดยทั่วไปของปัจเจกชน หรือกลุ่มชนเล็ก ๆ ไปจนถึงระดับรัฐ ที่วิวัฒนาการต่อ ๆ กันมา ผ่านมิติของเวลา ซึ่งเหล่านี้เท่ากับต้องมีความรู้ในลักษณะของบูรณาการความรู้ด้านศาสตร์แขนงอื่น ๆ ผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ไปด้วยนั่นเอง

2. วิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่สอนให้ผู้เรียนรู้จักตัดสินใจปัญหา โดยมีเทคนิคการสอนที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถวินิจฉัยข้อสรุปได้อย่างมีเหตุผล โดยอาศัยข้อมูลทางประวัติศาสตร์เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ปัญหาและแก้ปัญหา กรณีนี้เองประวัติศาสตร์จึงมีเทคนิคการสอนสอดคล้องไปในแนวเดียวกันกับวิชาวิทยาศาสตร์ จึงสามารถบูรณาการระหว่างกันได้ทั้งทางเนื้อหาสาระและเทคนิควิธีการ

3. วิชาประวัติศาสตร์เสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี ซึ่งถือเป็นภาวะสำคัญอย่างหนึ่งของวิชานี้ คือการเตรียมนักเรียน นักศึกษา ให้เป็นพลเมืองดีของสังคมและประเทศชาติ ซึ่งเนื้อหาในวิชานี้จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในส่วนต่าง ๆ ของโลกที่เขาดำรงชีวิตอยู่ และสามารถปฏิบัติตนได้อย่างฉลาดในสังคมโลก ซึ่งคุณสมบัติในวิชาประวัติศาสตร์ดังกล่าวนี้เท่ากับได้บูรณาการ

ทั้งศาสตร์ในสาขาวิชาเดียวกันคือในกลุ่มวิชาสังคมศึกษาด้วยกัน (อาทิ หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ศาสนา และวิชาที่เกี่ยวกับการสอนจริยธรรมทั้งหลาย) และกับศาสตร์ในสาขาอื่นได้อีกไม่มากนักน้อย อาทิ วิชาภาษาไทย ในส่วนของวรรณกรรมแบบต่าง ๆ หรือวรรณคดีที่สะท้อนให้เห็นเรื่องราวของความเป็นพลเมืองดีทั้งในอดีตและปัจจุบัน หรือการถ่ายทอดความเป็นพลเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ผ่านทางวิชาศิลปะ หรืออื่น ๆ ทั้งนี้แล้วแต่ครูผู้สอนจะนำไปประยุกต์ใช้ให้ได้อย่างใดเพียงใด

หรือแม้แต่มองในแง่วิธีการสอนความรู้ต่าง ๆ ในกลุ่มวิชาสังคมศึกษาก็ยังสามารถบูรณาการวิธีการสอนที่หลากหลายเข้าไว้ด้วยกัน (อย่างที่ได้อ้างถึงไว้ข้างแล้วเล็กน้อยในเบื้องต้น) เช่น หากต้องการสอนจากประสบการณ์ตรงของผู้เรียนไปหาหลักการหรือเหตุผล ก็จะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ประสบการณ์จากสิ่งที่มีมือกระทำ อาทิ หากต้องสอนบทเรียนเกี่ยวกับสภาพสังคมไทยที่ว่าด้วยเรื่องของภูมิปัญญาไทย ครูผู้สอนสามารถจะจัดกิจกรรมการสอนที่เป็นการปฏิบัติจริงได้หลากหลายวิธีการที่สามารถบูรณาการกับทักษะความรู้ในศาสตร์แขนงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้อีกด้วย เช่น การร้อยมาลัย การสานกระบุงตระกร้า งานฝีมือต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนซาบซึ้งและเข้าใจในเรื่องที่เรียนมากขึ้นด้วย

จากตัวอย่างที่สนะเกี่ยวกับบทบาทของครูสังคมศึกษาและการยกกรณีตัวอย่างการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ หนึ่งในองค์ความรู้ในกลุ่มวิชาสังคมศึกษาดังกล่าวข้างต้น ช่วยสะท้อนและเน้นย้ำให้เห็นอย่างเด่นชัดขึ้นอีกระดับว่า วิชาสังคมศึกษาเป็นศาสตร์แห่งการบูรณาการอย่างแท้จริงโดยธรรมชาติในตัวเอง หรืออาจเรียกได้ว่าบูรณาการโดยอัตโนมัติก็ว่าได้ เพราะไม่ว่าครูจะสอนเนื้อหาสาระใดในกลุ่มวิชาสังคมศึกษาก็ยังต้องแฝงไว้ด้วยการบูรณาการเนื้อหาในสาขาวิชาเดียวกันและต่างสาขาวิชาอยู่ด้วยเสมอในขณะเดียวกัน เช่น สอนหน้าที่พลเมือง กฎหมาย ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ฯลฯ ก็ยังต้องสอนถึงภูมิหลังทาง

ประวัติศาสตร์หรือที่มาของกฎหมาย ลักษณะ ระบบ หรือสภาพเศรษฐกิจในอดีต ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม วิวัฒนาการจากอดีตถึงปัจจุบันของเรื่องนั้นเรื่องนี้ หรือสภาวะสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่เคยปรากฏหรือที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนเหตุการณ์ในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตของสภาพการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในทุก ๆ ด้านหรือแม้แต่การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนก็ยังสามารถบูรณาการได้อย่างไร้ขอบเขต เช่น ให้นักเรียนใช้ความรู้ความสามารถทางศิลปะแขนงต่าง ๆ หรือในศาสตร์ต่างสาขาวิชา มาใช้ในการเรียนการสอนวิชาในกลุ่มสังคมศึกษาไม่ว่าจะเป็น วาดเขียน ร้องรำทำเพลง การแสดงละครหรือบทบาทสมมติ การประดิษฐ์งานฝีมือ การได้วาที่ แต่งคำประพันธ์ร้อยแก้วร้อยกรอง การใช้ภาษาต่างประเทศ การใช้สื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ และอื่น ๆ โดยรู้จักเลือกใช้กิจกรรมและทักษะต่าง ๆ เหล่านี้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาการเรียน ผู้เรียนเวลา และสถานการณ์

บทสรุป

บทความนี้ได้พยายามชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและลักษณะที่โดดเด่นของกลุ่มวิชาสังคมศึกษาในด้านของการเป็นศาสตร์แห่งการบูรณาการแบบสหวิชาทั้งในด้านเนื้อหา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างแท้จริงดังที่ได้พรรณนามา เรียนวิชาในกลุ่มสังคมศึกษาเพียงเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็มักจะต้องการความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ในเรื่องอื่น ๆ เพิ่มเติมไปด้วยในตัวทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัวอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากครูผู้สอนมีความสามารถ มีความกระตือรือร้น หรือรู้จักใช้ทักษะหรือความสามารถเฉพาะด้านเพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการเลือกใช้สื่อการสอนให้น่าสนใจ ก็ยิ่งเพิ่มคุณค่าและความสำคัญให้การเรียนการสอนในกลุ่มวิชาสังคมศึกษามากขึ้น และเป็นประโยชน์ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนตลอดจนการปลูกฝังแนวความคิดอันนำไปสู่การแสดงออกทางพฤติกรรมที่ดีและเหมาะสมในตัวผู้เรียนต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- दनัย ไชยโยธา. (2543). **หลักการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ทศนัย ไกรทอง. (2545). **การสอนวิชาประวัติศาสตร์ในยุคการปฏิรูปการศึกษา**. วารสารวิชาการ 5 (3). มีนาคม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2540). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิธรรม.
- รัชนิกร ทองสุขดี. (2544). **วิสัยทัศน์การเตรียมและพัฒนาครูสังคมศึกษาในศตวรรษใหม่**. วารสารวิชาการ. 5 (2) ตุลาคม.
- วลัย พาณิช. (2543). **ประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการสอนประวัติศาสตร์. เอกสารประกอบการประชุมปฏิบัติการเรื่อง"การใช้แหล่งการเรียนรู้ที่สนองการปฏิรูปการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย"**. สหประชากรมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร. (อัคราเนนา)
- วัฒนาพร ระวังทุกข์. (2545). **เทคนิคและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544**. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- วันเพ็ญ วรรณโกมล. (2542). **การสอนสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- ศิริพัทธ์ เจษฎาโรจน์. (2546). **การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ**. วารสารวิชาการ. กรุงเทพฯ : ไม้ค พอยท์.
- เอกรินทร์ สีมหาศาล. (2545). **กระบวนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา : แนวคิดสู่ปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : ไม้คพอยท์
- อรรถวรรณ นิชะโต. (2536). **การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความรับผิดชอบต่อตนเองและความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา โดยใช้การสอนแบบบูรณาการกับการสอนตามคู่มือครู**. ปรินญานินพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัคราเนนา.
- อุดม เขยแก้วศ์. (2545). **หลักสูตรท้องถิ่น : ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการเรียนรู้**. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ 1991.
- Good. Carter V. (1973). **Dictionary of Education**. 3rd ed New York : McGraw Hill Book Company Inc.
- Ladizabal , Amparo S. and others. (1970). **Method and Principles of Teaching**. Quezon City : Alema Phoenix.